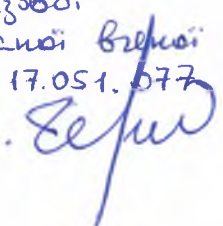

Отримано 29.11.2023
Голова разової
спеціалізованої вченої
ради ДФ 17.051.077
Череп А.В.

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 17.051.077
у Запорізькому національному університеті
доктору економічних наук, професору,
в.о. завідувача кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Запорізького національного університету
Череп Аллі Василівні

РЕЦЕНЗІЯ

доктора економічних наук, професора
Дашко Ірини Миколаївни
на дисертацію Куценка Олександра Анатолійовича
на тему «Формування стратегії забезпечення фінансово-економічної
безпеки підприємства»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 Економіка
(галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки)

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Дисертаційна робота Куценка О. А. присвячена дослідженню особливостей забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, а саме процесам оцінювання її рівня, формування інструментів управління.

Фінансово-економічна безпека відіграє важливе значення в успішному функціонуванні підприємств, адже дозволяє дослідити, врахувати вплив факторів ринкового середовища, виявити загрози, ризики. Достатній рівень фінансово-економічної безпеки сприяє стабільності функціонування промислових підприємств, підвищенню фінансової стійкості, платоспроможності, формуванню конкурентних переваг, визначенню напрямів розвитку. В умовах сьогодення підтримання економічної безпеки є важливим завданням для підприємств, що потребує розробки та впровадження інструментів її забезпечення. Відсутність комплексного набору інструментів, які дозволять підтримувати стан фінансово-економічної безпеки на бажаному рівні підтверджує актуальність питання їх розробки та подальшого впровадження на промислових підприємствах.

У дисертаційній роботі сформовано інструменти управління забезпечення фінансово-економічної безпеки та виділено такі: система; механізм; стратегія. Комплексне використання інструментів управління гарантуватиме підтримання, підвищення рівня безпеки, дослідження негативного впливу факторів, формування рекомендацій до нейтралізації їх

впливу та сприятиме відновленню ефективності роботи підприємств. Зокрема, дисертаційне дослідження присвячено удосконаленню теоретико-методичних підходів і розробці практичних рекомендацій щодо формування стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Вирішені автором завдання дозволяють удосконалити інструменти управління забезпечення фінансово-економічної безпеки, підходи до оцінки економічної безпеки, ступеня впливу факторів ринкового середовища, сформувані стратегію забезпечення. Враховуючи вищезазначене слід зауважити, що тема роботи актуальна та є перспективною для розвитку зазначеного напрямку досліджень.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконувалася відповідно до науково-дослідних робіт економічного факультету Запорізького національного університету за темами: «Формування фінансової політики інвестиційно-інноваційного розвитку конкурентоспроможної економіки в умовах глобалізації» (державний реєстраційний номер 0119U000269), де автором надано визначення поняття «стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства», удосконалено концептуальний підхід формування інструментарію забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств; «Соціально-економічні передумови, використання та розвиток практик, інструментів та методів ефективного управління людськими ресурсами вітчизняних підприємств з урахуванням сучасних глобалізаційних процесів» (державний реєстраційний номер 0121U114693), де автором удосконалено систему управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств (довідка № 01/01-13/10 від 27.02.2023 р.).

3. Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації

Представлені матеріали дисертаційної роботи та публікації дозволяють відзначити, що сформовані Куценком О. А. основні наукові положення, висновки і рекомендації є фахово обґрунтованими. Обґрунтованість та достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується професійно-грамотним вирішенням сформованих наукових завдань, що сприяло розкриттю теми дослідження, реалізації мети та логічно побудованою структурою дисертації.

Мету дисертаційної роботи чітко визначено та вона полягає в удосконаленні теоретико-методичних підходів і розробці практичних

рекомендацій щодо формування стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Поставлені завдання роботи є аргументованими та забезпечують досягнення її мети.

Дисертантом проведено детальне дослідження та опрацювання наукових праць вітчизняних і закордонних науковців з питань трактування сутності економічної, фінансової та фінансово-економічної безпеки, управління економічною безпекою, здійснення оцінки рівня безпеки, виокремлення її видів, що становить теоретичний базис роботи. Їх кількість та змістовне наповнення актуалізують тему дисертаційної роботи. Це дозволяє відзначити достатній рівень обізнаності здобувача у питаннях, які ним досліджуються, та забезпечує достатній рівень обґрунтованості сформульованих висновків та пропозицій.

У дисертації застосовано автором загальнонаукові і спеціальні методи наукових досліджень, що становлять методологічну основу дисертаційної роботи, забезпечують вирішення поставлених наукових завдань: системного аналізу та синтезу, порівняння, термінологічного аналізу – для узагальнення підходів до визначення понять «економічна безпека», «фінансова безпека», «фінансово-економічна безпека підприємства», уточнення сутності дефініції «стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства»; методи систематизації та порівняння, узагальнення – для удосконалення концептуального підходу формування інструментарію забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств; системний підхід та узагальнення – для формування системи управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств; процесний та ситуаційний підхід, узагальнення, порівняння – для формування механізму управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств; методи статистичного аналізу – для дослідження фінансового стану промислових підприємств як індикатора фінансово-економічної безпеки; економіко-статистичні методи, коефіцієнтний метод, метод інтегральної оцінки, метод експертних оцінок, узагальнення – для розвитку науково-методичного підходу оцінки стану фінансово-економічної безпеки підприємств, методичного підходу визначення ступеня впливу факторів ринкового середовища на діяльність, стан економічної безпеки підприємств та вибору інструментів управління, дослідження рівня економічної безпеки, визначення ступеня впливу факторів; метод групування, метод порівняння, абстрактно-логічний метод, метод індукції та дедукції – для формування підходу до розробки, вибору, впровадження стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки на промислових підприємствах. Крім того, дисертантом

використано графічний метод з метою наочного представлення економічних даних, отриманих у процесі дослідження. Враховуючи вищевикладене, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності та рівень виконання поставленого наукового завдання можна оцінити на високому рівні.

Одержані дисертантом наукові висновки, положення та рекомендації відрізняються науковою новизною. Основні положення дисертаційної роботи доповідались та схвалені на науково-практичних конференціях. Значна кількість опублікованих статей у наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз даних, зарубіжній колективній монографії дозволяє відзначити достовірність наукових положень.

Все це дозволяє стверджувати, що представлені результати дослідження є достовірними та обґрунтованими. Підсумки дисертації відповідають поставленим завданням, що сприяє формуванню стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

4. Структура дисертації та основні наукові результати

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертація викладена на 357 сторінках, основний зміст роботи викладено на 200 сторінках та вона містить 27 таблиць, 34 рисунки.

У вступі до дисертації подано загальну характеристику дисертаційної роботи, обґрунтовано всі положення та відображено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

У першому розділі дисертаційної роботи здобувачем досліджено підходи науковців до трактування дефініцій «економічна безпека», «фінансова безпека», «фінансово-економічна безпека підприємства», «стратегія економічної безпеки підприємства» (с. 26-43) та запропоновано власне визначення поняття «стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства» (с. 44). Наведено особливості розробки концепції, концептуальних підходів щодо здійснення управління фінансовою, економічною безпекою (с. 46-50) та удосконалено концептуальний підхід формування інструментарію забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств, який включає: алгоритм розробки підходу; складові підходу (інструменти управління, науково-методичні підходи) (с. 51-63). Удосконалено систему управління забезпечення фінансово-економічної

безпеки підприємств та обґрунтовано необхідність її впровадження на підприємствах (с. 64-81).

У другому розділі роботи детально досліджено існуючі підходи вчених до розробки механізму управління економічною безпекою та удосконалено механізм управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств, який охоплює послідовність етапів та підходи до управління (с. 84-102). Досліджено показники фінансової стійкості, ділової активності, платоспроможності, рентабельності на підприємствах Запорізької області та доведено необхідність оцінки фінансово-економічної безпеки (с. 103-127). Запропоновано науково-методичний підхід оцінки стану фінансово-економічної безпеки підприємств, який включає два напрямки дослідження: стан фінансової та економічної діяльності; рівень фінансової, інвестиційної, інноваційної, інформаційної, кадрової, виробничої складових економічної безпеки та загального рівня безпеки. Розроблено шкалу оцінки складових економічної безпеки та модель оцінки економічної безпеки підприємства (с. 128-145).

У третьому розділі досліджено існуючі підходи до виокремлення факторів впливу на стан економічної безпеки та удосконалено науково-методичний підхід визначення ступеня впливу факторів ринкового середовища на діяльність, стан економічної безпеки підприємств та вибору інструментів управління, який включає два напрями: дослідження ступеня впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища; вибір інструментів управління забезпечення фінансово-економічної безпеки (с. 148-168). Проаналізовано стан економічної безпеки та визначено її рівень, досліджено вплив факторів ринкового середовища і визначено ступінь впливу, а також здійснено вибір інструментів управління (с. 169-197). Особливий науковий інтерес викликає удосконалений автором науково-методичний підхід до розробки, вибору, впровадження стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки на промислових підприємствах, який включає чотири види стратегії і передбачає розробку заходів до нейтралізації впливу факторів ринкового середовища, підвищення рівня безпеки (с. 198-225).

Наприкінці тексту дисертації подано загальні висновки, які відображають найбільш вагомні наукові та практичні результати. Список використаних джерел складено відповідно до чинних стандартів. У додатках до роботи подано довідки впровадження її результатів та список публікацій здобувача за темою дисертації, інформацію щодо апробації одержаних практичних результатів.

Можна стверджувати, що робота за структурою, змістовним наповненням, обсягом та оформленням повністю відповідає вимогам, встановленим МОН України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Дисертаційна робота за своїм змістом відповідає спеціальності 051 Економіка та є логічним, завершеним науковим доробком.

5. Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної роботи

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи здобувача дозволило встановити, що наукові положення сформульовані самостійно, відображають особистий внесок та визначити основні положення, які характеризують її новизну.

Зокрема, на теоретичному рівні запропоновано поняття «стратегія забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства» (с. 44). На відміну від існуючих визначень, здобувачем стратегію розглянуто як модель дій, інструментів, враховано її взаємодію із системою та механізмом управління. Визначено, що застосування стратегії забезпечить стійкий рівень безпеки, покращення показників фінансово-господарської діяльності підприємств. Також виокремлено складові стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки, використання яких гарантуватиме ефективність та дієвість використання стратегії. Акцентовано увагу на тому, що необхідним є вибір виду стратегії для кожного підприємства.

Також набув подальшого розвитку концептуальний підхід формування інструментарію забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств (с. 51-63), що ґрунтується на реалізації двох блоків, а саме: алгоритм розробки підходу; складові підходу. Даний підхід дозволив здобувачеві розробити інструментарій забезпечення фінансово-економічної безпеки, а саме: інструменти управління; науково-методичні підходи. Використання інструментарію забезпечення дозволяє використати інструменти управління та оцінити їх ефективність, дослідити прогностичний рівень безпеки.

Дисертантом удосконалено систему управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств (с. 66-81), яка передбачає застосування програмного забезпечення, виявлення та оцінку впливу факторів ринкового середовища, розробку управлінських рішень, визначення особливостей використання інструментів управління, оцінку роботи системи та механізму. У дисертаційній роботі автор розкриває зміст компонентів системи управління, зокрема параметри, підходи до управління, ресурсне забезпечення. Використання системи управління дозволяє підтримувати ефективність роботи механізму управління.

Автором сформовано механізм управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств (с. 86-102), в якому, на відміну від існуючих, передбачено використання процесного, ситуаційного підходів та реалізація порядку дій щодо оцінки фінансової, економічної безпеки, прогнозування бажаних результатів, здійснення управління безпекою. Впровадження механізму управління дозволяє розробити способи відновлення рівня безпеки та протидії загрозам, ризикам.

В дисертації наведено науково-методичний підхід оцінки стану фінансово-економічної безпеки підприємств (с. 130-145), який удосконалено автором, містить послідовність оцінки стану безпеки, напрямками якої є дослідження стану фінансової діяльності, рівня складових економічної безпеки та загального рівня безпеки. Використання підходу дає змогу розробити рекомендації підвищення фінансової діяльності, економічної безпеки, що забезпечить ефективність роботи підприємств.

Дисертантом удосконалено науково-методичний підхід визначення ступеня впливу факторів ринкового середовища на діяльність, стан економічної безпеки підприємств та вибору інструментів управління (с. 149-168), що на противагу наявним передбачає визначення переліку факторів, здійснення оцінки характеру впливу, доцільності врахування впливу, ступеня впливу факторів та вибір інструментів управління, тобто системи, механізму, стратегії. Використання інструментів управління забезпечить зростання рівня безпеки та захист підприємств від впливу негативних факторів.

В роботі удосконалено науково-методичний підхід до розробки, вибору, впровадження стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки на промислових підприємствах (с. 200-225), що забезпечує основу для вибору однієї стратегії із чотирьох сформованих відповідно до категорії моделювання результатів діяльності, ступеня впливу факторів, стану фінансової діяльності, рівня економічної безпеки з метою впровадження стратегії задля забезпечення високого її рівня, стабільності функціонування.

Враховуючи вищевикладене слід відзначити, що наукові результати, отримані Куценком О. А., мають наукову новизну, є обґрунтованими та дисертаційна робота є вагомим внеском у вирішення науково-прикладної проблеми формування стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства.

6. Особистий внесок здобувача

Наукові результати, які відображені в дисертації, одержані автором самостійно. З наукових праць, що були опубліковані у співавторстві, у роботі

використано лише ті положення та ідеї, які становлять індивідуальний внесок автора.

7. Теоретичне та практичне значення отриманих результатів дослідження

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в удосконаленні теоретико-методичних положень та практичних рекомендацій щодо формування стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства, тобто: формуванні системи управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств; удосконаленні механізму управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств; розробці науково-методичного підходу оцінки стану фінансово-економічної безпеки підприємств; удосконаленні науково-методичного підходу визначення ступеня впливу факторів ринкового середовища на діяльність, стан економічної безпеки підприємств та вибору інструментів управління; розвитку науково-методичного підходу до розробки, вибору, впровадження стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки на промислових підприємствах.

Результати дисертаційної роботи впроваджено у практичній діяльності Запорізької обласної ради (довідка №01-35/0291 від 29.06.2023 р.).

Напрацювання автора застосовано у практичній діяльності підприємств: ТОВ «Запорізький інструментальний завод» (довідка №743 від 20.12.2022 р.); ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат» (довідка №8/1712 від 27.01.2023 р.); ТОВ «Запорізький механічний завод» (довідка №1347-1/6 від 14.02.2023 р.); ПрАТ «Запоріжтрансформатор» (довідка №1/11-247 від 06.03.2023 р.).

Матеріали дисертаційної роботи, які мають теоретичне значення, використовуються у навчальному процесі Запорізького національного університету під час викладання дисциплін «Фінансовий аналіз в фінансових установах та на підприємствах»; «Управління фінансовою санацією та банкрутство підприємств»; «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства» (довідка № 01/01-13/248 від 29.12.2022 р.).

8. Повнота викладення основних результатів дисертації в наукових працях дисертанта

Наукові положення, висновки та практичні рекомендації дисертаційної роботи в повній мірі висвітлені здобувачем у 13 наукових працях, з них: 4

статті у наукових фахових виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття у зарубіжній колективній монографії, 8 тез доповідей за матеріалами конференцій. Загальний обсяг друкованих праць – 5,45 друк. арк., з них особисто автору належить 5,15 друк. арк.

Основні положення та результати дисертації розглянуто та схвалено на таких всеукраїнських та міжнародних науково–практичних конференціях: VII Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих вчених «Сталий розвиток економіки на засадах ресурсоефективності» (м. Запоріжжя, 10 грудня 2021 р.); XVII Міжнародна науково-практична конференція «Виклики та перспективи розвитку нової економіки на світовому, державному та регіональному рівнях» (м. Запоріжжя, 13-14 жовтня 2022 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу» (м. Житомир, 3-4 листопада 2022 р.); X Всеукраїнська науково-практична конференція, пам'яті почесного професора Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, академіка НАН України Миколи Григоровича Чумаченка «Соціальна відповідальність як основа інноваційного розвитку бізнесу» (м. Тернопіль, 18 листопада 2022 р.); XXI Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми планування в ринкових умовах» (м. Хмельницький, 2–3 грудня 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Інтеграція науки та бізнесу у відновленні національної економіки: вибір моделей та механізму реалізації» (м. Чернігів, 27 грудня 2022 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Економіка, облік, фінанси та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації» (м. Дрогобич, 21 лютого 2023 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Аналіз тенденцій розвитку економіки, фінансів, управління та права» (м. Біла Церква, 29 березня 2023 р.).

Наукові публікації Куценка О. А. повністю розкривають зміст дисертаційного дослідження, його наукову новизну та результати. Обсяг та кількість наукових публікацій відповідають встановленим вимогам. На підставі аналізу наукових публікацій здобувача можна стверджувати про повноту викладу основних наукових положень та результатів у наукових джерелах.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

На підставі аналізу положень, висновків та рекомендацій, що зазначені у дисертації, були сформульовані зауваження та дискусійні положення, зокрема:

1. Варто було б у підрозділі 1.2 «Концептуальні засади формування інструментарію забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств» (с. 46-63) виокремити та згрупувати у вигляді схеми існуючі концептуальні підходи до здійснення управління фінансовою, економічною безпекою, формування інструментарію, а також вказати їх переваги і недоліки.

2. Дисертантом у підрозділі 1.3 розглянуто підходи науковців до використання системи управління фінансовою, економічною безпекою (с. 64-65), але не достатньо визначеними є особливості їх застосування на промислових підприємствах та доцільно було б розглянути сутність понять «система», «система управління», «система управління забезпечення фінансово-економічної безпеки».

3. Слід детальніше обґрунтувати використання процесного та ситуаційного підходів для удосконалення механізму управління забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємств (підрозділ 2.1, с. 86-102) та навести приклади його використання на підприємствах Запорізької області, що підсилить практичну значущість.

4. На рис. 2.13, с. 143 автором наведено модель оцінки економічної безпеки підприємства та серед складових економічної безпеки визначено фінансову, інвестиційну, інноваційну, інформаційну, кадрову та виробничу. Враховуючи змінність ринкового середовища слід було би включити до економічної складової політичну, правову та оцінити їх рівень на прикладі промислових підприємств.

5. У підрозділі 3.3 удосконалено науково-методичний підхід до розробки, вибору, впровадження стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки на промислових підприємствах (с. 200-225). В рамках підходу запропоновано чотири види стратегії, але доцільно було б уточнити яким чином здійснюється їх вибір для досліджуваних промислових підприємств, а також протягом якого періоду вони використовуються.

Зазначені дискусійні положення та зауваження жодним чином не применшують наукової та практичної цінності результатів дослідження і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Куценка О. А.

10. Загальний висновок

Дисертація Куценка Олександра Анатолійовича на тему «Формування стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства» є завершеною науковою працею, що містить нові науково обґрунтовані результати особисто проведених здобувачем досліджень та присвячена вирішенню актуального наукового і практичного завдання із удосконалення теоретико-методичних підходів і розробки практичних рекомендацій щодо

формування стратегії забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства. Робота за змістом, сутністю, структурою та оформленням відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Дисертаційне дослідження виконано автором самостійно, на високому теоретико-методичному рівні, з дотриманням норм академічної доброчесності та характеризується логічністю, обґрунтованістю, послідовністю. Отримані висновки підтверджені результатами дослідження та є науково-обґрунтовані. Основні положення та отримані результати висвітлено у публікаціях автора.

Можна зробити висновок, що дисертація Куценка О. А. відповідає спеціальності 051 Економіка, вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами) «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», постанові Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами) «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор – Куценко Олександр Анатолійович – заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 Економіка (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки).

Рецензент:

доктор економічних наук,
професор, професор кафедри
управління персоналом і маркетингу
Запорізького національного університету

Ірина ДАШКО

Підпис д.е.н., професора Ірини ДАШКО засвідчую:

ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
Запорізький національний
університет

